

5. Hrubý disponibilní národní důchod a hrubé národní úspory

K významným souhrnným ekonomickým ukazatelům patří hrubý disponibilní národní důchod a hrubé národní úspory. Metodicky jejich konstrukce vychází z HDP, od něhož se odečtou prvotní důchody placené rezidentskými jednotkami nerezidentským jednotkám a přičtou se prvotní důchody přijaté rezidentskými jednotkami od nerezidentských jednotek, čímž je získán hrubý národní důchod. Od něho se odečtou výdajové běžné transfery placené rezidentskými jednotkami nerezidentským jednotkám a přičtou se příjmové běžné transfery přijaté rezidentskými jednotkami od nerezidentských jednotek, čímž je získán hrubý disponibilní národní důchod. Výsledkem odečtení výdajů na konečnou spotřebu od hrubého disponibilního národního důchodu jsou hrubé národní úspory, které slouží k financování výdajů na tvorbu hrubého kapitálu. Rozdíl mezi hrubými národními úsporami a výdaji na tvorbu hrubého kapitálu tvoří saldo národních běžných transakcí s nerezidenty, které v případě české i slovenské ekonomiky je záporné a představuje vnější zdroje financování kapitálových výdajů. Výsledkem úpravy tohoto salda o čisté kapitálové transakce je čistý úbytek finančních aktiv.

K výše uvedenému způsobu výpočtu struktury důchodů, výdajů a kapitálových transakcí byly kromě údajů národních účtů ČSÚ ŠÚSR využity i údaje platební bilance centrálních bank ČR a SR (čisté prvotní důchody, čisté běžné transfery a čisté kapitálové transakce).

- **Převaha sklonu ke spotřebě nad sklonem k úsporám**

Od začátku transformace české a slovenské ekonomiky docházelo k převaze sklonu ke spotřebě nad sklonem k úsporám. Růst spotřebitelské poptávky předčil růst hrubého disponibilního národního důchodu značně více v ekonomice SR než ČR. Nedostatek hrubých národních úspor na financování tvorby hrubého kapitálu byl nahrazován v obou státech, avšak ve větší míře v SR, přilivem úspor ze zahraničí. Záporné saldo národních běžných transakcí v poměru k hrubému disponibilnímu důchodu bylo výrazně větší v SR než v ČR. Důsledkem tohoto vývoje bylo zvyšování vnější zadluženosti.

Vývoj důchodů, výdajů a kapitálových transakcí v ekonomikách obou států v celém období vedl k výrazným meziročním změnám v tvorbě hrubých národních úspor a v míře financování výdajů na tvorbu hrubého kapitálu z domácích a vnějších zdrojů. Negativní vliv na relativně menší přírůstek hrubého disponibilního důchodu než HDP měl předstih růstu prvotních důchodů nerezidentům před jejich růstem od nerezidentů. Na druhé straně mírně pozitivně působil rychlejší růst běžných transferů od nerezidentů než jejich růst nerezidentům. Vývoj hrubých národních úspor byl kromě těchto prvotních příčin negativně ovlivněn, i když rozdílnou mírou v obou státech, rychlejším růstem výdajů na konečnou spotřebu než růstem hrubého disponibilního národního důchodu.

- **Velký odliv prvotních důchodů z ČR i SR nerezidentům**

Z hodnoty vytvořeného HDP v úhrnu za období jedenácti let ubylo v ČR 3,3 % a v SR podstatně méně (1,4 %), když formou čistých prvotních důchodů oteklo nerezidentům 810,8 mld. Kč resp. 154,8 mld. Sk. Na druhé straně v tomtéž období formou čistých běžných transferů od nerezidentů přiteklo 162,4 mld. Kč a 75,2 mld. Sk, což znamená, že k hodnotě HDP v ČR i v SR přibýlo 0,7 %. Výsledkem souhrnného negativního vlivu čistých příjmů a transferů bylo menší zvýšení hrubého disponibilního národního důchodu než HDP v obou státech. Hrubý disponibilní národní důchod představuje hodnotu výstupu (zboží a služeb) vyprodukovaného výrobními faktory rezidentů, tj. faktory vlastněnými rezidenty v ČR a v SR na rozdíl od HDP, který je tvořen i výrobními faktory vlastněnými zahraničními subjekty. Zatímco výše uvedené odpočty od HDP za činnost těchto faktorů (čisté prvotní důchody nerezidentům) v ČR a v SR jsou náhradou (např. dividendy), transferové platby nejsou kompenzacemi za žádné výrobní aktivity, nýbrž jednostrannými převody (např. dary).

- **Míra hrubých národních úspor vyšší v ČR než v SR**

Hodnota hrubého disponibilního národního důchodu za úhrn jedenácti let dosáhla 23 724,9 mld. Kč v ČR a 10 641,0 mld. Sk v SR. Z uvedených hodnot tvořily výdaje na konečnou spotřebu 17 856,9 mld. Kč, tj. 75,3 % v ČR a 8 230,4

Mezinárodní srovnání základních ekonomických ukazatelů České republiky a Slovenské republiky za roky 1995 až 2005

mld. Sk, tj. 77,3 %. Zbývající částky (5 867,2 mld. Kč a 2 410,6 mld. Sk) představují hrubé národní úspory, které sloužily k financování výdajů na tvorbu hrubého kapitálu. Tyto výdaje (7 011,3 mld. Kč a 3 058,5 mld. Sk) byly však vyšší než vytvořené úspory (o 19,5 % v ČR a o 26,9 % v SR), které tak nepostačovaly k úhradě kapitálových výdajů. Úhrnná míra hrubých národních úspor 24,7 % v ČR a 22,6 % v SR byla tudíž nižší než míra investic (poměr výdajů na tvorbu hrubého kapitálu k disponibilnímu důchodu v ČR 29,5 % a v SR 28,7 %).

Saldo národních běžných transakcí s nerezidenty –1 144,1 mld. Kč a –647,9 mld. Sk v poměru k hrubému disponibilnímu národnímu důchodu dosáhlo 4,8 % v ČR a 6,1 % v SR. Zároveň to ukazuje, že míra financování výdajů na tvorbu hrubého kapitálu z vnějších zdrojů byla v ČR nižší (16,3 %) než v SR (21,2 %).

Tab. č. 23 Celková a přírůstková struktura hrubého disponibilního důchodu

	ČR				SR			
	v mld. Kč b.c.		Podíly v % ³⁾		v mld. Sk b.c.		Podíly v % ³⁾	
	Úhrn ¹⁾	Přírůstek ²⁾			Úhrn ¹⁾	Přírůstek ²⁾		
HDP	24 372,5	1 503,8	102,7	109,4	10 720,6	885,3	100,7	107,7
Čisté prvotní důchody	- 810,8	- 135,1	- 3,4	- 9,8	- 154,8	- 60,9	- 1,4	- 7,4
Hrubý národní důchod	23 561,8	1 368,7	99,3	99,6	10 565,8	824,4	99,3	100,3
Čisté běžné transfery	162,4	5,7	0,7	0,4	75,2	- 2,2	0,7	- 0,3
Hrubý disponibilní důchod	23 724,9	1 374,4	100,0	100,0	10 641,0	822,2	100,0	100,0
Konečná spotřeba	17 856,9	1 084,4	75,3	78,9	8 230,4	685,5	77,3	83,4
Hrubé národní úspory	5 867,2	290,0	24,7	21,1	2 410,6	136,7	22,6	16,6
Tvorba hrubého kapitálu	7 011,3	298,9	29,5	21,7	3 058,5	287,1	28,7	34,9
Saldo běžných transakcí s nerezidenty	- 1 144,1	- 8,9	- 4,8	- 0,6	- 647,9	- 150,4	- 6,1	- 18,3
Čisté kapitálové transakce	29,5	- 14,9	0,1	- 1,1	32,0	- 1,9	0,3	- 0,2
Čistý úbytek finančních aktiv	- 1 114,6	- 23,8	- 4,7	- 1,7	- 615,9	- 152,3	- 5,8	- 18,5

1) Úhrn za roky 1995 až 2005

2) Přírůstek v roce 2005 proti roku 1995

3) Podíly na 1 a na 2

• **Přírůstková míra konečné spotřeby vyšší v SR než v ČR**

Marginálně se přitom jednotlivé míry liší od celkového průměru v obou státech výrazně rozdílně. Míra spotřeby byla přírůstkově vyšší než průměrná v ČR o 3,6 p.b. (index 104,8 %) a v ČR o 6,1 p.b. (index 107,9 %) a potvrzuje různost preferencí sklonu ke spotřebě před sklonem k úsporám.

V tomtéž horizontálním srovnání byla míra úspor více nižší v SR (index 73,1 %) než v ČR (index 85,4 %). Zcela protichůdně se změnila marginální od průměrné míry investic v ČR, kde klesla o 7,9 p.b. (index 73,3 %) než v SR, kde se zvýšila o 6,2 p.b. (index 121,6 %). Obdobně protichůdný byl rozdíl mezi oběma státy v míře financování výdajů na tvorbu hrubého kapitálu z vnějších zdrojů.

• **Míra investic v ČR klesala a v SR rostla**

Ve srovnání s jedenáctiletými průměry dosti rozdílné v obou státech byly tyto míry v jednotlivých letech, přičemž roční odchylky od průměru byly větší resp. více oscilují v SR než v ČR. Na 1000 Kč/Sk hrubého disponibilního národního důchodu v roce 2005 připadlo hrubých národních úspor za 250 Kč v ČR a za 208 Sk v SR, což ve srovnání s rokem 1995 bylo méně o 36 Kč (o 12,6 %) a o 59 Sk (o 22,1 %), takže poměr mezi vyšší mírou (o 12,6 %) úspor v ČR než v SR 107,1 % v roce 1995 se zvětšil na 120,2 % v roce 2005. Zcela opačně se vyvíjela míra investic a míra financování kapitálových výdajů z vnějších zdrojů. Na 1000 Kč/Sk hrubého disponibilního národního důchodu v roce 2005 připadlo výdajů na tvorbu hrubého kapitálu za 273 Kč a za 304 Sk, což ve srovnání s rokem 1995 bylo v ČR méně o 51 Kč, tj. o 15,7 % a SR více o 62 Sk, tj. o 25,6 %. Poměr mezi vyšší mírou investic v ČR než v SR z roku 1995 (133,9 %) se do roku 2005 výrazně otočil (89,8 %). Záporné saldo národních běžných transakcí s nerezidenty v poměru

Mezinárodní srovnání základních ekonomických ukazatelů České republiky a Slovenské republiky za roky 1995 až 2005

k disponibilnímu důchodu v roce 2005 v ČR 23 Kč a v SR 96 Sk se ve srovnání s rokem 1995 snížilo o 15 Kč, resp. zvýšilo o 121 Sk.

Tab. č. 24 Vývoj struktury hrubého disponibilního národního důchodu

v běžných cenách

	Na 1000 Kč/Sk hrubého disponibilního národního důchodu připadlo v Kč/Sk							
	ČR				SR			
	Roky			2005 méně 1995	Roky			2005 méně 1995
	1995	2000	2005		1995	2000	2005	
Konečné spotřeby	714	749	750	36	733	775	792	59
Hrubých národních úspor	286	251	250	- 36	267	225	208	- 59
Tvorby hrubého kapitálu	324	300	273	- 51	242	262	304	62

• **Větší předstih
růstu spotřeby před
růstem úspor v SR
než v ČR**

Hodnota hrubého disponibilního národního důchodu byla v roce 2005 vyšší než v roce 1995 v ČR o 93,2 % a v SR o 139,8 % a průměrná roční míra růstu dosáhla 6,8 % v ČR a 9,1 % v SR. V obou státech se na jejím zvýšení více podílely výdaje na konečnou spotřebu než hrubé národní úspory. Průměrná roční míra růstu konečné spotřeby 10,0 % v SR a 7,2 % v ČR byla vyšší ve srovnání s růstem disponibilního důchodu o 0,9 p.b., resp. 0,4 p.b. a na jeho zvýšení se podílely spotřebitelské výdaje větší měrou v SR (83,4 %) než v ČR. Naproti tomu průměrná roční míra růstu hrubých národních úspor byla nižší ve srovnání s růstem disponibilního důchodu o 1,4 p.b. a o 2,6 p.b. Zatímco tedy míra rychlejšího růstu výdajů na konečnou spotřebu v SR ve srovnání s ČR byla relativně vysoká (1,276), tak předstih ve zvýšení hrubých národních úspor v SR před ČR byl podstatně nižší (1,108).

Dvě po sobě jdoucí období se vyznačují tím, že v ČR i v SR ve druhém období (2005 proti 2000) bylo zvýšení hrubého disponibilního národního důchodu i výdajů na konečnou spotřebu menší než v prvním období (2000 proti 1995). Na druhé straně se hodnota hrubých národních úspor zvýšila více ve druhém než v prvním období.

Tab. č. 25 Vliv složek na hrubý disponibilní národní důchod

z běžných cen

	ČR			SR		
	2000 1995	2005 2000	2005 1995	2000 1995	2005 2000	2005 1995
Hrubý disponibilní národní důchod						
Přírůstek v období v mld. Kč/Sk	676,0	698,4	1 374,4	342,3	479,9	822,2
Růst v %	145,8	132,5	193,2	158,2	151,6	239,8
Průměrná roční míra růstu v %	7,8	5,8	6,8	9,6	8,7	9,1
Výdaje na konečnou spotřebu						
Průměrná roční míra růstu v %	8,9	5,8	7,2	10,8	9,1	10,0
Vliv na HDND v p.b.	37,8	24,5	73,5	49,3	42,6	116,6
Podíl vlivu na HDND v %	82,5	75,4	78,9	84,7	82,6	83,4
Hrubé národní úspory						
Průměrná roční míra růstu v %	5,1	5,7	5,4	5,9	7,0	6,5
Vliv na HDND v p.b.	8,0	8,0	19,7	8,9	9,0	23,2
Podíl vlivu na HDND v %	17,5	24,6	21,1	15,3	17,4	16,6

Hrubý disponibilní národní důchod nepatří do výrobního pojetí, je výslovně důchodovou kategorií a představuje to, co je k dispozici na konečné spotřebitelské výdaje a zbytek tvoří hrubé národní úspory, což je část nepoužitá na výdaje na konečnou spotřebu. Důchod i úspory patří k ekonomickým charakteristikám sloužícím především k analytickému popisu důchodových toků a k vyjádření změn v mírách financování kapitálových výdajů z vnějších a domácích zdrojů. Přesto vyjádření jeho vývoje reálně má věcný smysl; za naprosto převládající část disponibilního důchodu se nakupuje reálné zboží a služby. Hrubé národní úspory jsou vyrovnávací položkou v účtech. Po vyjádření hrubého disponibilního národního důchodu reálně (ve stálých cenách) se v odborné literatuře doporučuje jeho deflování indexem cen hrubých domácích konečných výdajů. Tento způsob byl použit pro přepočtení disponibilního důchodu ČR i SR.

- **Hrubé národní úspory rostly reálně rychleji v ČR než v SR** Reálně do roku 2005 ve srovnání s rokem 1995 se hrubý disponibilní národní důchod zvýšil v ČR o 31,5 % a v SR o 40,2 %, což ve vztahu k růstu HDP je za ČR více o 2,8 p.b. a za SR méně o 8,0 p.b. Je to důsledek značně vyššího implicitního deflátoru HDP než deflátoru hrubých konečných výdajů v ČR o 10,5 p.b. a obráceně v SR o 1,7 p.b. Podstatně větší zvýšení výdajů na konečnou spotřebu v SR než v ČR (reálně o 48,5 % a o 29,8 %) a předstih jejich růstu před růstem disponibilního důchodu v SR (1,059) při zaostávání v ČR (0,987) vedlo k většímu zvýšení hrubých národních úspor v ČR než v SR (reálně o 36,2 % a o 17,1 %). To mělo dopad na všechny intenzitní charakteristiky a jejich změny vyjádřené reálně.